

Universiteit Utrecht

LITERAIRE JOURNALISTIEK

EEN VERGELIJKING VAN JOURNALISTIEKE TEKSTEN UIT 1950 EN 2012

Bachelor Eindwerkstuk

Communicatie- en informatiewetenschappen

Universiteit Utrecht

Lisanne Reus 3680657

Begeleidster en eerste lezer: mevr. dr. J.N. den Ouden

Begeleider en tweede lezer: dhr. dr. W.H.M. Smulders

10 april 2013

Samenvatting

Dit onderzoek draaide om de vraag of journalistieke teksten steeds literairder worden. Een voorbeeld van een literair verschijnsel is tekstinterferentie. Tekstinterferentie is een vermenging van een directe rede en een indirecte rede. Bij een directe rede wordt de uitspraak van een persoon letterlijk geciteerd, bijvoorbeeld: *“Eindelijk is het weer eens mooi weer geweest”, zegt Jan.* Het nieuws dat het mooi weer was, is verteld door Jan. Zijn woorden worden gebruikt om het nieuws over te brengen. Dit heet personageperspectief. De journalist kan ook zijn eigen woorden gebruiken, door middel van de indirecte rede: *Het was mooi weer.* Het nieuws wordt op deze manier verteld vanuit het perspectief van de journalist. Dit wordt vertellersperspectief genoemd. Bij tekstinterferentie worden de woorden van de journalist vermengd met de woorden van de bron of personage: *Jan is gaan zitten. Wat was het mooi weer vandaag.* In de tweede zin zijn de woorden van de journalist –Jan heeft dit niet letterlijk gezegd–, maar de woorden zijn wel afkomstig uit de wereld van Jan. Dit is een literair verschijnsel. Het effect van tekstinterferentie is dat de afstand tussen de journalist en het nieuws dat beschreven is, kleiner is geworden. Deze afstand wordt de *Erzähldistanz* genoemd. De onderzoeksvraag die in dit onderzoek centraal stond is: *In hoeverre zijn journalistieke teksten literairder geworden, geoperationaliseerd aan de hand van tekstinterferentie en de Erzähldistanz?*

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, is een corpusonderzoek uitgevoerd. Het corpus bestond uit drie verschillende kranten. Uit iedere krant zijn journalistieke teksten uit de periode 1950 en 2012 geselecteerd. Deze teksten waren verdeeld over twee verschillende rubrieken. In elke tekst is op zinsniveau bekeken of een zin vanuit een personageperspectief, vertellersperspectief of tekstinterferentie geschreven was. Aan de hand van deze perspectieven, kon de *Erzähldistanz* bepaald worden. De *Erzähldistanz* is klein bij een personageperspectief. Bij dit perspectief gebruikt de journalist de woorden van een bron/personage die betrokken is bij het nieuws, waardoor de afstand van de journalist tot het nieuws kleiner wordt. De journalist staat verder van het nieuws af door middel van het vertellersperspectief. Dit perspectief bevat alleen de woorden van de journalist. Op deze manier zet hij zichzelf op afstand van het nieuwsfeit. Het derde perspectief tekstinterferentie is een vermenging van de eerste twee perspectieven. Bij dit perspectief is de *Erzähldistanz* niet heel groot, maar ook niet heel klein: het zit er tussenin.

De *Erzähldistanz* blijkt in 2012 kleiner te zijn dan in de periode 1950, hoewel dit toegeschreven zou kunnen worden aan bijvoorbeeld een toename van personageperspectieven. Daarnaast komt tekstinterferentie in 2012 minder vaak voor dan in de periode 1950. Er kan daarom geconcludeerd worden dat journalistieke teksten uit de periode 1950 literairder zijn dan nu.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Theoretisch kader	4
2.1 <i>Historische afbakening: literaire popart</i>	4
2.2 <i>Directe rede, indirecte rede en tekstinterferentie</i>	5
2.3 <i>Eerdere perspectiefanalyses: informalisering</i>	7
2.4 <i>Onderzoeksvraag</i>	8
3. Corpusanalyse	10
3.1 <i>Materiaal</i>	10
3.2 <i>Operationalisering</i>	11
4. Resultaten	15
4.1 <i>De drie perspectieven</i>	16
4.2 <i>Erzähldistanz</i>	16
4.3 <i>Taalkundige kenmerken</i>	17
5. Conclusie	21
6. Discussie	23
Literatuur	25
Bijlage A: Corpus van artikelen uit 1950 uit de rubriek 'Buitenlands nieuws'	26
Bijlage B: Corpus van artikelen uit 2012 uit de rubriek 'Buitenlands nieuws'	96
Bijlage C: Corpus van artikelen uit 1950 uit de rubriek 'Binnenlands nieuws'	182
Bijlage D: Corpus van artikelen uit 2012 uit de rubriek 'Binnenlands nieuws'	195

1. Inleiding

'*Gelukkig kon hij blijven. Maar is er wel meer stress bijgekomen.*' Deze zin zou rechtstreeks uit een literair verhaal kunnen komen. Echter, het is een zin uit een artikel van het dagblad Trouw op 12 februari 2013 over de vele ontslagen door de huidige economische crisis. Zonder de persoon letterlijk te citeren, heeft de journalist de gedachten of gevoelens van de persoon omschreven. Het zijn de woorden van de journalist, maar afkomstig uit de wereld van de persoon. Dit verschijnsel komt vaak voor in literatuur, omdat de schrijver dan zelf kan bedenken hoe het verhaal verloopt en wat de personages doen of denken. In journalistieke teksten is dit lastiger. Journalisten moeten een nieuwsfeit omschrijven en kunnen niet zelf bedenken wat de betrokken bronnen/personen denken of voelen.

Toch is het mogelijk dat de journalist zijn woorden mengt met die van iemand anders, maar is hierin afhankelijk van de bron of het personage. Dit literaire verschijnsel wordt tekstinterferentie genoemd. Tekstinterferentie is een vermenging van de directe en indirecte rede. Een voorbeeld van een directe rede is: "*De regering is nog meer gaan bezuinigen!*", roept Jan. Alles wat tussen haakjes staat is letterlijk gezegd door Jan. Jan vertelt dat de regering meer gaat bezuinigen, niet de journalist. Het nieuws wordt verteld vanuit het perspectief van Jan. Het nieuws had ook verteld kunnen worden door de journalist. Hij gebruikt dan zijn eigen woorden. Dit heet de indirecte rede: *De regering ging meer bezuinigen*. Op deze manier wordt het nieuws verteld vanuit het perspectief van de journalist. Zodra deze twee perspectieven samengevoegd worden, is er sprake van tekstinterferentie. Dit is mogelijk door de woorden van de journalist te mengen met de woorden van een bron/personage. Bijvoorbeeld: *Jan zette de radio uit. Weer is de regering gaan bezuinigen*. De tweede zin in het voorbeeld is geformuleerd door de journalist, maar het is afkomstig uit de wereld van Jan. Het is het perspectief van Jan, niet die van de journalist. Toch zijn het de woorden van de journalist: Jan heeft dit niet letterlijk gezegd.

Het effect van tekstinterferentie is het kleiner worden van de afstand tussen de journalist en het nieuws dat beschreven is. Dit heet de *Erzähldistanz*. Door woorden te gebruiken van bronnen of personages die rechtstreeks met het nieuws te maken hebben, komt ook de journalist dicht bij het nieuws. Omdat tekstinterferentie op deze manier niet eerder is onderzocht, zal dit onderzoek draaien om tekstinterferentie en de *Erzähldistanz* in journalistieke teksten van 1950 en 2012. Soortgelijke, eerdere onderzoeken zullen worden toegelicht in hoofdstuk 2.

2. Theoretisch kader

In paragraaf 2.1 wordt de opkomst van literaire journalistiek toegelicht. In paragraaf 2.2 worden de verschillende perspectieven en tekstinterferentie uiteengezet. Paragraaf 2.3 draait om informalisering en eerdere perspectiefanalyses. In paragraaf 2.4 staat de onderzoeksvraag centraal.

2.1 Historische afbakening: literaire popart

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog was de samenleving in Nederland opgedeeld in verschillende zuilen of stromingen. Deze periode wordt de verzuiling genoemd. Elke zuil had eigen omroepen en kranten. Bijvoorbeeld: de roomse stromingen hielden de katholieke kranten in stand, de socialistische bladen behoorden tot vakbewegingen (RMO, 2003). Op deze manier kon de zuil bepalen welke informatie naar buiten werd gebracht: ze hadden controle over de journalistiek, waardoor de journalist niet zelf kon bepalen waar hij over schreef.

Ook de burgers voelden zich gecontroleerd door de zuilen. In de loop van de jaren vijftig begonnen de burgers steeds meer aan te geven zich niet meer te willen houden aan de voorschriften van de zuilen. Ze wilden af van de sterke verdeling in zuilen en de controle die de zuilen uitoefenden. De journalistiek liep hier parallel aan: in deze jaren startte een proces naar de zelfstandigheid van dagbladen. Journalisten wilden niet meer bij een bepaalde zuil horen: ze wilden zelf weten waar ze over schreven. Dit proces gaat door in de jaren zestig. In die periode groeide de bevolking snel, steeg de welvaart en nam de kwaliteit van opleidingsniveaus toe (Ruiter & Smulders, 1996). Dit resulteerde uiteindelijk in het wegvallen van de bestaande structuren in de samenleving. Dit wordt de ontzuiling genoemd.

Na de ontzuiling waren de journalisten niet meer afhankelijk van een zuil. Ze kregen de kans zich te ontwikkelen. Hierdoor ontstond een nieuwe stroming in de jaren zeventig: de literaire popart (Ruiter & Smulders, 1996). Journalisten creëerden een nieuwe, eigen stijl. Immers, ze hoefden zich niet meer te houden aan de regels van de zuil. Ze konden zelf bepalen wat het onderwerp van het artikel was en op welke manier zij het nieuws opschreven. Hierdoor werd het taalgebruik binnen de teksten informeler: journalisten schreven de teksten met een steeds meer literaire stijl. Teksten werden dan toegankelijker voor de lezer. Een voorbeeld is het verschijnen van de column in dagbladen. In dit genre wordt de gewone gang van zaken in het dagelijkse leven geschreven op een zeer literaire manier. Dit wordt gezien als makkelijk leesbaar en toegankelijk voor iedereen.

Wellicht de belangrijkste inhoudelijke vernieuwing op de lange termijn is de wisseling van perspectief (RMO,2003). Het wisselen van perspectief kan ontstaan door niet alleen de woorden van de journalist te gebruiken, maar ook de woorden van personen die met het nieuws te maken hebben. Dit kan bijvoorbeeld door een persoon te citeren die betrokken is bij het nieuwsbericht. Dit kwam steeds vaker voor in de jaren zestig en zeventig. Op deze manier kon het nieuws verteld worden aan de hand van het verhaal van een betrokkene. Een dergelijke journalistieke aanpak maakt het nieuws persoonlijk en beter ‘invoelbaar’ (RMO, 2003). Bijvoorbeeld: er werd een nieuwe wet aangemaakt waardoor mensen toestemming moeten hebben om te vissen in het IJsselmeer. De journalist beschrijft dan niet alleen de nieuwe wet, maar ook de gevolgen voor een visser die door de visserij in het IJsselmeer zijn geld verdiende. Het nieuws dat er een nieuwe wet is, wordt dan geschreven aan de hand van het verhaal en de ervaring van de visser. Het nieuws is ‘nabij’ (RMO, 2003). Dit is een teken dat journalistiek meer literair zou zijn geworden.

2.2 Directe rede, indirecte rede en tekstinterferentie

Journalistieke teksten kunnen meer literair worden door de woorden van de journalist te mengen met de woorden van de bron of het personage. Dit heet tekstinterferentie. Bij tekstinterferentie is sprake van een vermenging van de directe rede en de indirecte rede. De directe rede is een letterlijk geciteerde uitspraak van een persoon. In het volgende voorbeeld is de tekst tussen aanhalingstekens een directe rede:

“Spiegelglad is het op die kleine weggetjes”, zei Roos.

Het nieuws in deze tekst is dat het glad is op kleine wegen. Dit wordt duidelijk door de woorden van Roos; de tekst is niet afkomstig van de journalist. Hij stelt de bron (Roos) centraal en vervaagt zo zijn eigen aanwezigheid in de tekst. Hierdoor wordt de afstand tussen de journalist en het nieuws dat beschreven is, kleiner. Deze afstand wordt de *Erzähldistanz* genoemd. De journalist laat de lezer meer meevoelen met Roos door haar eigen woorden te gebruiken en zichzelf op de achtergrond te plaatsen. Om het nieuws over te brengen, kan de journalist ook gebruik maken van alleen zijn eigen woorden: de indirecte rede. Een voorbeeld hiervan staat in de volgende zin:

Op de kleine wegen was het glad.

De journalist is in deze zin meer aanwezig en staat daardoor verder van het nieuwsbericht af. De *Erzähldistanz* is dus veel groter. De vermenging van deze twee kenmerken van schrijfstijlen, de directe en indirecte rede, wordt tekstinterferentie genoemd. In het volgende voorbeeld wordt dit aangeduid:

Roos keek uit het raam. Weer waren die kleine weggetjes spiegelglad.

In de tweede zin van het voorbeeld is sprake van tekstinterferentie. Het woord ‘weer’ is een aanduiding dat Roos het vaker heeft meegemaakt, niet de journalist. ‘Die’ wijst op de kleine wegen

die bekend zijn voor háár. ‘Kleine weggetjes’ en ‘spiegelglad’ lijken meer spreektaal dan taal dat wordt gebruikt in artikelen. Het lijkt een gedachte van Roos, waardoor er sprake is van een vrije indirecte rede. Het is niet letterlijk gezegd, dus het is geen directe rede. Er kan ook niet gesproken worden van indirecte rede, omdat het woorden zijn uit haar belevingswereld, niet die van de journalist. Dit wijst op een vermenging van de twee vertelniveaus. De lezer kan zich op deze manier meer inleven in de wereld van de bronnen of personages. De *Erzähldistanz* wordt zo kleiner gemaakt dan bij de indirecte rede. Echter, de afstand tussen de schrijver en het beschreven nieuwsbericht kan nooit kleiner worden dan bij de directe rede. Dichterbij de uitspraak over het nieuws van een betrokken persoon zelf kan de journalist niet komen.

Er kan dus binnen een tekst onderscheid gemaakt worden tussen indirecte rede, de directe rede en tekstinterferentie. De indirecte rede wordt ook wel vertellersperspectief genoemd. De informatie wordt gegeven door het oogpunt van de journalist. Hij gebruikt hierbij zijn eigen woorden. De journalist blijft dan als vertellende instantie voelbaar aanwezig in de tekst (Piers, 2009). De directe rede wordt personageperspectief genoemd. Het nieuws wordt verteld door en vanuit het oogpunt van een persoon die rechtstreeks met het nieuwsfeit te maken heeft. Hierbij worden dan de uitspraken van een betrokkene letterlijk geciteerd. De journalist is dan veel minder voelbaar aanwezig in de tekst. Bij tekstinterferentie zorgt een combinatie van beide voor zowel een perspectief van de bron als een perspectief van de schrijver (Lok, 2009: 55).

Deze perspectieven of vertelniveaus zijn niet alleen herkenbaar door de identiteit van de woordvoerder. Door middel van een schema met taalkundige kenmerken is het mogelijk aan te tonen welk perspectief er is gebruikt (Bal, 1990). Bij personageperspectief wordt de eerste en tweede persoon gehanteerd, en bij vertellersperspectief de derde persoon. Ook wordt personageperspectief verteld in de onvoltooid tegenwoordige tijd en vertellersperspectief in de onvoltooid verleden tijd. Daarnaast worden bij vertellerstekst aanwijzende voornaamwoorden of bijwoorden (deixis) gebruikt die een andere wereld aangeven dan die van de verteller. Bij de personagetekst wordt juist gerefereerd aan de wereld waarin het personage zich bevindt. Daarnaast komen emotieve en conatieve woorden, modale werk- en bijwoorden, particuliere registers en verstoringen van de syntaxis alleen voor bij personageperspectief. Omdat deze kenmerken van belang zijn voor de methode in dit onderzoek, zullen de kenmerken in paragraaf 3.1 uitgebreid toegelicht worden aan de hand van voorbeelden. Bal betoogt dat een vertellersperspectief alleen kenmerken bevat van dit perspectief en dus een onpersoonlijke taalsituatie neerzet: het nieuws is niet dichtbij. In een vertellerstekst zou de lezer geen kans krijgen zich met de personagewereld te identificeren (Van Boven & Dorleijn, 1999). Personageperspectief bevat alleen kenmerken hiervan en duidt op een persoonlijke, informele taalsituatie.

2.3 Eerdere perspectiefanalyses: informalisering

Het taalgebruik in journalistieke teksten is informeler geworden. Dit wordt informalisering genoemd (Fairclough, 1994). Informalisering kan verdeeld worden in twee vormen: conversationalisatie en personalisatie. Conversationalisatie wordt gedefinieerd als het gebruik van de normen van gesproken taal binnen geschreven taal. Er komen bijvoorbeeld steeds vaker informele bewoordingen zoals persoonlijke voornaamwoorden voor. Personalisatie is een soortgelijk proces. Het verschil tussen conversationalisatie en personalisatie is dat personalisatie minder de nadruk legt op de taalkundige kenmerken van informalisering, maar meer op de context: het draait om de relatie van de auteur met de lezer. Deze relatie wordt steeds persoonlijker (Fairclough 1995). Echter, de bevindingen van Fairclough zijn gebaseerd op intuïtie. Het is daarom noodzakelijk te kwantificeren om conversationalisatie en personalisatie aan te kunnen duiden.

Uit kwantitatief onderzoek is gebleken dat in artikelen in het Britse dagblad *The Times* in 2000 meer sprake is van conversationalisatie dan in 1950 (Steen, 2003). Bij dit onderzoek is het corpus gecategoriseerd in vier schrijfstijlen: betrokkenheid, informerend, verhalend en overtuigend. Aan elke schrijfstijl zijn bepaalde taalkundige kenmerken toegewezen. Het gebruik van voornaamwoorden in de eerste, tweede en derde persoon duidt bijvoorbeeld op de schrijfstijl betrokkenheid. Door het aantal taalkundige kenmerken te tellen en toe te kennen aan een schrijfstijl is onderzocht welke manier van schrijven het vaakst voorkwam. Uit het onderzoek bleek dat er in 2000 vaker een betrokken of overtuigende schrijfstijl gehanteerd werd dan in 1950. Er komt nu dus meer conversationalisatie voor (Steen, 2003).

In ander onderzoek is informalisering niet onderzocht aan de hand van taalkundige kenmerken, maar door middel van tekstuele kenmerken als vox pop's, nano-narrativiteit en de directe rede (Piers 2009). Bij een vox pop wordt binnen de tekst een betrokken persoon aan het woord gelaten die zijn of haar mening of ervaring vertelt. Op deze manier wordt een illustratie bij de nieuwsfeiten gevormd. Nano-narratieven zijn aparte scènes binnen het artikel, waar een specifiek verhaal over een specifiek persoon wordt verteld. Een directe rede is een letterlijk geciteerde uitspraak van een persoon. Door middel van een corpusanalyse kon aangetoond worden dat er in 2009 vaker sprake is van vox pop's, nano-narratieven en de directe rede dan in 1950. De lezers kunnen zich daardoor in de huidige journalistieke teksten meer inleven doordat er naast feiten met nieuwswaarde ook veel persoonlijke meningen, emoties en ervaringen gebruikt worden. Artikelen kunnen nu als persoonlijker, emotievoller en levendiger beschouwd worden (Piers 2009).

Informalisering hoeft niet alleen onderzocht te worden aan de hand van taalkundige of tekstuele kenmerken. Het kan ook aangetoond worden door middel van onderzoek naar subjectivering. Subjectivering is een vorm van informalisering (Vis, 2011). Er is onderscheid gemaakt tussen twee subjectiviteiten: de subjectiviteit is afkomstig van de journalist of subjectiviteit is afkomstig van een nieuwsbron die letterlijk geciteerd is (directe rede). Steeds is gekeken of de subjectieve woorden afkomstig waren van de journalist of van de bron/personage. Dit is gedaan aan de hand van een schema waarin taalkundige kenmerken waren toebedeeld aan een subjectiviteit. Modale werkwoorden werden bijvoorbeeld gezien als afkomstig van de bron. Om te onderzoeken of er een toename of afname van deze vorm van informalisering is, is een corpus van journalistieke teksten uit 2002 en 1950 geselecteerd. Het blijkt dat het taalgebruik van de journalist in 2002 niet informeler is geworden. Echter, het taalgebruik binnen de directe rede –dus van de bron- is wel informeler geworden (Vis, 2011).

Onderzoek naar subjectiviteit kan ook worden gedaan aan de hand van de *mental space theory*. Door middel van deze theorie kunnen perspectieven of ‘gezichtspunten’ waar vanuit het verhaal is verteld, bestudeerd worden. Een vertellersperspectief valt onder de zogenoemde *basic mental space*. Het verhaal wordt dan verteld vanuit de visie van de verteller, dus de journalist. Binnen deze *basic mental space* kan de *embedded mental space* plaatsvinden. Dit is het geval wanneer het nieuws wordt verteld vanuit het perspectief van het personage. Bijvoorbeeld door middel van de directe rede en de vrije indirecte rede, oftewel personageperspectief en tekstinterferentie. In corpusonderzoek naar juridische teksten van 1950 tot 2002 aan de hand van deze theorie, is gebleken dat er nu niet zozeer meer subjectivering voorkomt. Er kan wel gesproken worden over een andere manier van subjectivering: er is tegenwoordig een striktere scheiding tussen vertellersperspectief en personageperspectief (Lok, 2009). De journalist mengt zich nu minder met het perspectief van het personage dan voorheen. Uit dit onderzoek zou geconcludeerd kunnen worden dat tekstinterferentie minder vaak te zien is in journalistieke teksten. Op basis van resultaten uit eerdere onderzoeken is dit tegenstrijdig. Hoewel in het onderzoek een gering aantal teksten is onderzocht, toont het aan dat bestaande theorieën over subjectiviteit in twijfel getrokken kunnen worden (Lok, 2009). Dit wijst, bij onderzoek naar informalisering, op het belang van een onderscheid tussen het perspectief van de auteur en dat van een personage of bron.

2.4 Onderzoeksvraag

Dit onderzoek borduurt voort op de onderzoeken van Vis, Piers en Lok. Echter, de focus ligt op de vermenging van een vertellersperspectief en personageperspectief: tekstinterferentie. Het effect van tekstinterferentie is het kleiner worden van de *Erzählidistanz*: de afstand tussen de schrijver en de

wereld waarover geschreven is. De tekst wordt op deze manier literairder. Aan de hand van een schema met taalkundige kenmerken van vertellers- en personageperspectief kan tekstinterferentie aantoonbaar gemaakt worden. Door middel van het aanwijzen en tellen van de taalkundige kenmerken van deze perspectieven, kan de *Erzähldistanz* bepaald worden. In dit onderzoek wordt onderzocht of artikelen binnen de dagbladers nu meer literaire elementen hebben ten opzichte van de periode uit 1950 en of hierdoor de *Erzähldistanz* is afgenomen. De onderzoeksvraag hierbij is: *In hoeverre zijn journalistieke teksten literairder geworden, geoperationaliseerd aan de hand van tekstinterferentie en de Erzähldistanz?*

Een journalistieke tekst kan literairder worden als er sprake is van tekstinterferentie. De *Erzähldistanz* kan hierdoor kleiner worden. Dit is een vorm van informalisering, de teksten krijgen dan een informeler karakter. Uit andere soorten onderzoek naar informalisering is gebleken dat journalistieke teksten nu informeler zijn dan zestig jaar geleden (Steen, 2003; Piers, 2009). Naar aanleiding hiervan zijn de volgende hypothesen gevormd:

1. Tekstinterferentie komt in de artikelen uit 2012 vaker voor dan in de periode 1950.
2. De *Erzähldistanz* is in 2012 kleiner dan in de periode 1950.

3. Corpusanalyse

In dit onderzoek is een vergelijking gemaakt tussen journalistieke teksten uit periode 1950 en 2012 aan de hand van vertellersperspectief, personageperspectief en tekstinterferentie. Door middel hiervan kon de *Erzählidistanz* bepaald worden. In paragraaf 3.1 wordt het onderzoeksmateriaal gepresenteerd en in paragraaf 3.1 zal de operationalisering toegelicht worden.

3.1 Materiaal

In dit onderzoek zijn in eerste instantie negentig artikelen geanalyseerd. Hiervan waren 45 artikelen afkomstig uit de periode 1950 en 45 artikelen uit 2012. De artikelen zijn verschenen in de dagbladen NRC Handelsblad, De Volkskrant en Trouw. Uit het corpus met artikelen uit 1950 zijn vijftien artikelen verschenen in Trouw en vijftien artikelen in het NRC Handelsblad. Daarbij zijn vijftien artikelen uit 1951 van De Volkskrant gevoegd, omdat er bij deze krant niet genoeg artikelen uit 1950 aanwezig waren. Deze worden allen benoemd als periode 1950. Voor het corpus met artikelen uit 2012 zijn ook per krant vijftien artikelen geselecteerd. De teksten uit 1950 zijn afkomstig van het corpus dat is samengesteld door Vis, die onderzoek heeft gedaan naar informalisering aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. De artikelen uit 2012 zijn geselecteerd uit LexisNexis, een online database met artikelen die verschenen zijn in kranten uit Nederland. De teksten zijn terug te vinden in Bijlage A en B.

Zeven studenten van de Universiteit Utrecht, waaronder drie studenten van Moderne Letterkunde en vier studenten van Taalbeheersing, hebben de teksten geanalyseerd. Er is een verdeling gemaakt zodat elke analist artikelen uit beide perioden en alle drie soorten kranten teksten geanalyseerd heeft. Op deze manier is ondervangen dat een analyse van een periode of krant afhankelijk is geweest van het oordeel van één analist. Alle artikelen zijn afkomstig uit de rubriek 'Buitenlands nieuws', omdat dat binnen deze rubriek voldoende artikelen aanwezig waren om een nieuw corpus samen te stellen.

Tijdens de proefanalyse bleek dat de rubriek 'Buitenlands nieuws' weinig wisseling van perspectief bevatte. Een reden hiervoor kan zijn dat nieuwe gebeurtenissen in deze rubriek, bijvoorbeeld oorlogen, vaak in verre landen plaatsvonden. Hierdoor krijgt de journalist bijna geen mogelijkheid om betrokkenen aan te spreken en hen te citeren. Een personageperspectief of tekstinterferentie komt dan weinig voor. Om deze reden zijn achttien artikelen uit de sectie 'Binnenlands nieuws' toegevoegd. Hiervan zijn negen artikelen afkomstig uit 1950 en negen artikelen afkomstig uit 2012,

zie bijlage C en D. Uit 1950 zijn drie artikelen afkomstig uit Trouw en drie uit het NRC Handelsblad. Daarnaast zijn er drie van De Volkskrant uit 1951 toegevoegd. Ook uit 2012 zijn er per krant drie artikelen geselecteerd. Op deze manier wordt de vergelijking van de perioden minder afhankelijk van de rubriek. Dit heeft geresulteerd in een corpus van 108 artikelen. Om dit te verduidelijken staat in tabel 1 weergegeven hoeveel zinnen er zijn geanalyseerd.

Tabel 1. Aantal zinnen per periode en rubriek.

	1950	2012	Totaal
Buitenlands nieuws	1400	1613	3013
Binnenlands nieuws	259	411	670
Totaal	1659	2024	3683

Uit de tabel komt naar voren dat er meer zinnen uit de rubriek 'Buitenlands nieuws' zijn geanalyseerd dan uit de rubriek 'Binnenlands nieuws'. Daarnaast bevatte de teksten uit 2012 meer zinnen dan de teksten uit de periode 1950, waardoor dus ook meer zinnen uit 2012 zijn geanalyseerd.

3.2 Operationalisering

De analyse heeft een diachroon karakter door de vergelijking van artikelen uit de periode van 1950 en 2012. Binnen de artikelen is elke zin geanalyseerd en gecategoriseerd bij personageperspectief, vertellersperspectief of tekstinterferentie. Een zin met een directe rede, dus personageperspectief, is duidelijk te herkennen aan bijvoorbeeld aanhalingstekens. Het is mogelijk dat er sprake is van een personageperspectief en een vertellersperspectief binnen één zin. In dergelijke situaties is de zin opgedeeld in twee deelzinnen. Een voorbeeld hiervan is:

- „De dagen voor Pasen krijgen we het drukst“, voorspelt de heer Kippersluis, zijn thee roerend.
In deze zin is „De dagen voor Pasen krijgen we het drukst“ aangeduid als personageperspectief en de rest van de zin als vertellersperspectief.

Het is minder eenvoudig om het verschil tussen vertellersperspectief en tekstinterferentie aan te wijzen. Er is hiervoor gebruik gemaakt van een schema met taalkundige kenmerken van personageperspectief en vertellersperspectief (Bal 1990, p. 38). Als er bij vertellersperspectief kenmerken van personageperspectief aangetroffen werden, is gekeken of deze woorden afkomstig waren van de journalist of van een bron/personage. Zodra de woorden voortgekomen waren uit de wereld van de journalist, was er sprake van vertellersperspectief. Als de taalkundige kenmerken afkomstig waren uit de wereld van een personage of bron, dan was er sprake van tekstinterferentie.

Om de eigenschappen van de kenmerken duidelijk te maken, zullen hieronder voorbeelden uiteengezet worden. In totaal zijn er tien kenmerken:

1. Deiktische woorden

Dit zijn aanwijzende voornaamwoorden en bijwoorden. Dit kunnen persoonsverwijzingen zijn, maar ook ruimtelijke en temporele verwijzingen. Voorbeelden hiervan afkomstig van de journalist zijn *die, dat, op die plaats, de volgende dag*. Afkomstig van het personage of bron zijn *deze, dit, hier, daar, vandaag, morgen, gisteren*. Een voorbeeld:

- *Vandaag* zal hij voor het eerst moeten komen opdraven.

Vandaag is het deiktische woord binnen de zin, afkomstig uit de wereld van het personage.

2. Emotieve woorden

Dit zijn uitroepen of wensen. Als deze toe te schrijven was aan de bron of personage, was er sprake van tekstinterferentie, bijvoorbeeld 'Huh?'. Als het toe schrijven is aan de auteur, is er sprake van vertellersperspectief met een taalkundig kenmerk van personageperspectief.

3. Conatieve woorden

Dit zijn vragen, bevelen of aanspreken. Er kan bijvoorbeeld een vraag gesteld worden door de journalist. Als deze vraag niet afkomstig zou zijn van de journalist, maar het ook niet letterlijk geciteerd is –directe rede-, dan betrof het tekstinterferentie.

4. Modale werkwoorden

Voorbeelden van modale werkwoorden zijn *kunnen, zullen, moeten, mogen*. Deze woorden kunnen gebruikt worden door de journalist, bijvoorbeeld:

- Asbest *zou* tijdens de woningrenovatie onder hoge druk uit de raamspinningen zijn gespoten, waardoor asbestdeeltjes zich in de omgeving *konden* verspreiden.

Er is sprake van tekstinterferentie als ze gebruikt worden voor het personage of de bron.

Bijvoorbeeld:

- Als eerste over de streep rennen, dat *moet ze kunnen*.

5. Modale bijwoorden

Voorbeelden hiervan zijn: *misschien, zeker, even, wel*. Ook deze woordsoort kan aan zowel de journalist als het personage of de bron toegeschreven worden. Wanneer het aan het personage of de bron wordt gerefereerd, dan is er sprake van tekstinterferentie.

Bijvoorbeeld:

- *Misschien* komt ze nog op tijd.

6. Particulier register

Bij deze woordsoort wordt een synoniem gebruikt voor een gebruikelijke term. Vaak is er dan sprake van spreektaal, toegepast in geschreven taal. Een voorbeeld:

- Ramon heeft morgen de eerste drie uur vrij. Dat vindt hij altijd wel *chill*.

7. Verstoring van de syntaxis

Bij dit verschijnsel wordt de oorspronkelijke woordvolgorde binnen een zin niet aangehouden. Ook kunnen er onderdelen ontbreken. Een voorbeeld:

- Marieke hoopt dat haar telefoon het straks weer doet. *Waarschijnlijk niet*.

In dit voorbeeld is de laatste zin een verstoring van de syntaxis, omdat onder andere een persoonsvorm en onderwerp ontbreken.

Naast deze kenmerken uit het schema zijn nog enkele kenmerken toegevoegd die tijdens de proefanalyse zijn opgevallen. Deze kenmerken kunnen niet toebedeeld worden aan een van de door Bal gegeven kenmerken, maar zijn wel degelijk eigenschappen van gesproken taal. De eerste is:

8. Ingebed citaat

Dit is een directe rede, dus personageperspectief, maar staat in een zin met vertellersperspectief. Een voorbeeld:

- Oma heeft het altijd over 'dat mens van de overkant'.

De laatste twee kenmerken hebben te maken met het verband van de zinnen onderling. Er wordt steeds per zin gekeken welk perspectief het bevat. Het is mogelijk dat een zin op zichzelf geen tekstinterferentie is, maar in combinatie met de vorige of de volgende zin wel. Daarom zijn de volgende twee variabelen toegevoegd:

9. Tekstinterferentie vanuit vorige zin loopt door in deze zin

Een voorbeeld:

- Geen verdragen zijn bij mijn bezoek ingeleid, aldus zijn feitelijke mededeling, en zeker geen militaire regelingen: wij zijn geen militaire mogendheden, dus verdragen hier omtrent hebben geen zin. *Bovendien: het programma was te vol om dit soort dingen te bespreken.*

De laatste zin is tekstinterferentie door middel van de zin daarvoor: de vorige zin is een uitspraak van een personage. De zin die daarop volgt waarschijnlijk ook, maar kan ook door de auteur geformuleerd zijn. Als de laatste zin zonder de zin daarvoor gelezen was, was het

vertellersperspectief geweest.

10. Tekstinterferentie vanuit deze zin loopt door in volgende zin

Een voorbeeld:

- Hij is belast met de regeling van het personen en goederenvervoer rondom en op de Paasdagen. *Een hele drukte*. En dezer dagen trouwt hij nog bovendien.

Een hele drukte is tekstinterferentie: het lijkt een gedachte of uitspraak van een personage.

Dit vloeit door in de zin die erna volgt: zonder *Een hele drukte* was de laatste zin van het voorbeeld een vertellersperspectief geweest.

Tijdens de proefanalyse hebben de analisten hebben veel gezamenlijk geoefend en gediscussieerd over de precieze verschillen tussen vertellersperspectief en tekstinterferentie en het toekennen van taalkundige kenmerken aan de journalist of de bron/personage. Interpretatieverschillen zijn namelijk mogelijk doordat de ene analist denkt dat een zin meer naar vertellerstekst neigt en de andere analist meer naar tekstinterferentie.

Vervolgens is bij de echte analyse vastgesteld of de taalkundige kenmerken toebedeeld moesten worden aan de journalist of aan een bron/personage en bepaald of een zin vertellersperspectief of tekstinterferentie is. Hoe meer kenmerken in een zin aangetroffen werden die afkomstig waren van de journalist, hoe sterker de aanwezigheid van de journalist zichtbaar was. De *Erzähldistanz* is dan groter geworden. Om dit kwantificerend te maken is de *Erzähldistanz* eerst bepaald op een schaal van 1 tot 5. Bij personageperspectief krijgt de *Erzähldistanz* altijd een waarde van 1: dichterbij het nieuws kan de journalist niet komen. Deze afstand is dan altijd zo klein mogelijk. De *Erzähldistanz* is het grootst bij vertellersperspectief: een waarde van 5. Bij tekstinterferentie is de afstand intuïtief bepaald. Het cijfer kan dan 2, 3 of 4 zijn. Bij 2 is de zin bijna directe rede, bij 4 is de zin bijna vertellersperspectief. De waarde 3 zit hier tussenin. Dit was afhankelijk van het oordeel van de analist: neigt de zin meer naar de verteller of meer naar een bron/personage? Hierna is het aantal taalkundige kenmerken in een zin met vertellersperspectief opgeteld bij 5, dus bij de *Erzähldistanz*. Zo is duidelijk geworden hoe erg de nadruk op de aanwezigheid van de verteller lag. Als bijvoorbeeld twee kenmerken aangetroffen werden, is twee opgeteld bij vijf. De *Erzähldistanz* heeft dan een waarde van 7 en is dus door middel van de taalkundige kenmerken groter geworden. Bij zinnen met personageperspectief en tekstinterferentie maken de taalkundige kenmerken de *Erzähldistanz* juist klein en zijn de kenmerken dus niet bij de *Erzähldistanz* opgeteld. Alle gegevens zijn ingevoerd in het statistische computerprogramma SPSS. De resultaten van de toetsen zullen uiteengezet worden in hoofdstuk 4.

4. Resultaten

In paragraaf 4.1 zal toegelicht worden hoe vaak de drie verschillende perspectieven voorkomen. In paragraaf 4.2 zal worden ingegaan op de *Erzähl*distanz. Paragraaf 4.3 zal de aanwezigheid van de taalkundige kenmerken toelichten.

4.1 De drie perspectieven

Elke zin is geanalyseerd en gecategoriseerd bij vertellersperspectief, personageperspectief of tekstinterferentie. In tabel 2 wordt weergegeven in procenten hoe vaak de drie perspectieven zijn voorgekomen.

Tabel 2. Aanwezigheid perspectieven in procenten in periode 1950 en 2012

Perspectief	1950	2012
Vertellersperspectief	82.5	77.6
Personageperspectief	7.2	15
Tekstinterferentie	10.3	7.4

Het gebruik van perspectief verschilt significant ($\chi^2 = 59.90$; $df = 2$; $p < 0.05$). Een vertellersperspectief wordt het meest gehanteerd, hoewel dit minder is geworden in 2012. Ook het gebruik van tekstinterferentie is afgenomen. Personageperspectief doet zich juist vaker voor in 2012.

Om te onderzoeken of deze resultaten afhankelijk zijn van de rubriek, zijn de resultaten per rubriek weergegeven in tabel 3.

Tabel 3. Aanwezigheid van de drie perspectieven in procenten per periode en per rubriek.

Rubriek	Perspectief	1950	2012
Buitenland	Vertellersperspectief	82,2	80
	Personageperspectief	6,9	12
	Tekstinterferentie	10,9	8
	Totaal	100	100
Binnenland	Vertellersperspectief	84,2	68,4
	Personageperspectief	8,5	26,5
	Tekstinterferentie	7,3	5,1
	Totaal	100	100

Uit de resultaten blijkt hetzelfde. Ook bij de twee rubrieken worden bij het toepassen van de perspectieven significante verschillen duidelijk: het is niet afhankelijk van de rubriek. Bij het buitenlandse nieuws nemen vertellersperspectief en tekstinterferentie af, terwijl personageperspectief toeneemt ($\chi^2 = 27.21$; $df = 2$; $p < 0.05$). Dit geldt ook voor de rubriek binnenlands nieuws ($\chi^2 = 33,10$; $df = 2$; $p < 0.05$).

4.2 Erzähldistanz

De *Erzähldistanz* is berekend door het aantal taalkundige kenmerken afkomstig van de journalist op te tellen bij 5. Zo kon bekeken worden of de afstand tussen de journalist en de wereld waarover geschreven groter of kleiner is geworden. Ook de *Erzähldistanz* van personageperspectief en tekstinterferentie is meegenomen in de toetsing. In tabel 4 wordt de gemiddelde *Erzähldistanz* weergegeven van 1950 en 2012.

Tabel 4. Gemiddelde *Erzähldistanz* (standaarddeviatie) per periode

Periode	N	Gemiddelde <i>Erzähldistanz</i>
1950	1657	5,38 (1,71)
2012	2023	5,08 (2,05)

Er is een significant verschil tussen de beide perioden ($t = 4,67$; $df = 3678$; $p < 0.05$): de *Erzähldistanz* is in 2012 kleiner ten opzichte van 1950. Om te onderzoeken of dit afhankelijk is van de geanalyseerde rubrieken, worden deze rubrieken uiteengezet. In tabel 5 staat de gemiddelde *Erzähldistanz* bij de rubriek buitenlands nieuws.

Tabel 5. Gemiddelde *Erzähldistanz* (standaarddeviatie) per periode bij buitenlands nieuws

	N	Gemiddelde <i>Erzähldistanz</i>
1950	1398	5,36 (1,69)
2012	1612	5,26 (1,96)

Bij artikelen met buitenlands nieuws ontstaat geen significant verschil in de *Erzähldistanz* van 1950 tot 2012 ($t = 1,48$; $df = 3008$; $p = 0,139$): het gemiddelde lijkt kleiner in 2012, maar dit is niet betekenisvol. De gemiddelde afstand bij binnenlands nieuws wordt weergegeven in tabel 6.

Tabel 6. Gemiddelde Erzähldistanz (standaarddeviatie) per periode bij binnenlands nieuws.

	N	Gemiddelde Erzähldistanz
1950	259	5,47 (1,78)
2012	411	4,39 (2,24)

Bij artikelen met binnenlands nieuws is wel sprake van een significant verschil wat betreft de *Erzähldistanz* tussen 1950 en 2012 ($t= 6,96$; $df=668$; $p < 0,001$): de gemiddelde afstand is in deze rubriek in 2012 kleiner geworden ten opzichte van 1950.

4.3 Taalkundige kenmerken

Om te kunnen bepalen welke perspectief gehanteerd werd en wat de *Erzähldistanz* was, is gekeken naar de taalkundige kenmerken. Om specifiek te kunnen laten zien in welke mate de kenmerken voorkwamen, worden de kenmerken eerst uitgesplitst per rubriek en daarna per perspectief. In tabel 7 staan de percentages van taalkundige elementen uit de rubriek buitenlandse nieuws.

Tabel 7. Aanwezigheid van taalkundige kenmerken in procenten per periode in rubriek buitenlandse nieuws.

Taalkundig kenmerk	1950	2012	Toename ↑ Afname ↓ Geen significant verschil ⇕
1. Deixis	17.7	18.2	⇕
2. Emotieve woorden	0.8	1	⇕
3. Conatieve woorden	0.6	0.9	⇕
4. Modale bijwoorden	13.6	15.7	⇕
5. Modale werkwoorden	17.4	14.3	↓
6. Particulier register	21.9	24.1	⇕
7. Ingebed citaat	4.9	6.1	⇕
8. Verstoring syntaxis	15.4	13.6	⇕
9. Tekstinterferentie vanuit vorige zin	1.6	0.9	⇕
10. Tekstinterferentie naar volgende zin	1	0.9	⇕

In de rubriek buitenlands nieuws is er alleen een significant verschil gevonden bij de aanwezigheid van modale werkwoorden ($t = 2.73$; $df = 3011$; $p = 0.006$). In de periode 1950 komen meer modale werkwoorden voor dan in 2012. Hoewel het niet significant is, is dit door middel van de percentages ook te zien bij de verstoring van de syntaxis en bij de tekstinterferentie vanuit vorige zin en naar volgende zin. In tabel 8 worden de resultaten van de rubriek binnenlands nieuws weergegeven.

Tabel 8. Aanwezigheid van taalkundige kenmerken in procenten per periode in rubriek binnenlands nieuws.

Taalkundig kenmerk	1950	2012	Toename ↑ Afname ↓ Geen significant verschil ⇕
1. Deixis	17.8	10.9	↓
2. Emotieve woorden	1.2	0.7	⇕
3. Conatieve woorden	0.4	1	⇕
4. Modale bijwoorden	21.2	11.9	↓
5. Modale werkwoorden	17.4	10.7	↓
6. Particulier register	20.8	11.4	↓
7. Ingebed citaat	1.2	4.6	↑
8. Verstoring syntaxis	8.5	5.8	⇕
9. Tekstinterferentie vanuit vorige zin	0	0	⇕
10. Tekstinterferentie naar volgende zin	0.4	0	⇕

In deze rubriek zijn meer significante verschillen gevonden. Onder andere bij de deixis ($t = 2.55$; $df = 668$; $p = 0.011$): deiktische woorden komen in 2012 minder voor dan in 1950. Dit geldt ook voor de modale werkwoorden ($t = 3.48$; $df = 668$; $p = 0.001$) en modale bijwoorden ($t = 3.45$; $df = 668$; $p = 0.001$). Ook het particulier register wordt minder gebruikt in 2012 ($t = 3.75$; $df = 668$; $p < 0.001$). Alleen het ingebedde citaat komt meer voor in 2012 dan in 1950 ($t = -2.05$; $df = 668$; $p = 0.041$). De overige kenmerken zijn -niet significant- minder aangetroffen in 2012, met uitzondering van conatieve woorden.

Daarna is gekeken naar hoe vaak deze kenmerken zijn toegekend aan een vertellerperspectief of aan tekstinterferentie. In tabel 9 wordt weergegeven in welke mate de kenmerken voorkomen bij vertellersperspectief.

Tabel 9. Aanwezigheid taalkundige kenmerken in procenten bij vertellersperspectief

Taalkundig kenmerk	1950	2012	Toename ↑ Afname ↓ Geen significant verschil ⇕
1. Deixis	18.8	20.3	⇕
2. Emotieve woorden	0.3	1	↑
3. Conatieve woorden	0.6	1	⇕
4. Modale bijwoorden	15	17.2	⇕
5. Modale werkwoorden	14.9	13.8	⇕
6. Particulier register	21.7	23.9	⇕
7. Ingebed citaat	4.4	5.4	⇕
8. Verstoring syntaxis	15.9	14.8	⇕
9. Tekstinterferentie vanuit vorige zin	0	0.2	⇕
10. Tekstinterferentie naar volgende zin	0.2	0.4	⇕

Bij vertellersperspectief is alleen een significant verschil gevonden bij de emotieve woorden ($t = -2.59$; $df = 2938$; $p = 0.009$). Dit betekent dat het aantal emotieve woorden is toegenomen in 2012 ten opzichte van 1950. De andere kenmerken zijn procentueel gezien met uitzondering van de modale werkwoorden en verstoring van de syntaxis ook toegenomen, maar dit zijn geen significante verschillen. Hetzelfde is gedaan bij tekstinterferentie, weergegeven in tabel 10.

Tabel 10. Aanwezigheid taalkundige kenmerken in procenten bij tekstinterferentie

Taalkundig kenmerk	1950	2012	Toename ↑ Afname ↓ Geen significant verschil ⇅
1. Deixis	21.6	12.7	↓
2. Emotieve woorden	1.2	2	↑
3. Conatieve woorden	0.6	2	↕
4. Modale bijwoorden	23.4	21.3	↕
5. Modale werkwoorden	48.5	38	↓
6. Particulier register	36.3	40	↕
7. Ingebed citaat	6.4	21.3	↑
8. Verstoring syntaxis	11.7	7.3	↕
9. Tekstinterferentie vanuit vorige zin	13.5	8	↕
10. Tekstinterferentie naar volgende zin	7	6	↕

Bij tekstinterferentie is het gebruik van deiktische woorden significant afgenomen ($t = 2.58$; $df = 319$; $p = 0.010$). Dit geldt ook voor de modale werkwoorden ($t = 2.57$; $df = 319$; $p = 0.011$). Het gebruik van het ingebedde citaat is juist toegenomen ($t = -3.48$; $df = 319$; $p = 0.001$). De kenmerken emotieve, conatieve woorden en particulier register zijn ook, hoewel niet significant, toegenomen. De andere kenmerken modale bijwoorden, verstoring syntaxis en tekstinterferentie van vorige en volgende zin worden procentueel minder gebruikt, maar ook deze verschillen zijn niet significant.

5. Conclusie

In dit onderzoek stond literaire journalistiek centraal. Een literair verschijnsel in journalistieke teksten is tekstinterferentie: een menging van vertellersperspectief (indirecte rede) en personageperspectief (directe rede). Het effect van tekstinterferentie is het verkleinen van de afstand tussen de schrijver en het nieuws waar hij over schrijft. Dit wordt de *Erzähldistanz* genoemd. De vraag waar een antwoord op werd gezocht in dit onderzoek, luidde als volgt:

In hoeverre zijn journalistieke teksten literairder geworden, geoperationaliseerd aan de hand van tekstinterferentie en de Erzähldistanz?

Er is sprake van een literairdere, journalistieke tekst als er meer tekstinterferentie wordt gebruikt en de *Erzähldistanz* kleiner is geworden. Dit is een uiting van informalisering, omdat de teksten hierdoor een informeler karakter krijgen. Uit vorige onderzoeken naar andere vormen van informalisering, is gebleken dat dit steeds toenam. De hypothesen waren daarom:

1. Tekstinterferentie komt in de artikelen uit 2012 vaker voor dan in de periode 1950.
2. De *Erzähldistanz* is in 2012 kleiner dan in de periode 1950.

Er is een kwantitatieve methode gehanteerd. Journalistieke teksten uit de periode 1950 en 2012 zijn bestudeerd. Deze artikelen zijn verschenen in drie verschillende dagbladen en de twee rubrieken 'Buitenlands nieuws' en 'Binnenlands nieuws'. Door middel van tien taalkundige kenmerken kon aangetoond worden of er sprake was van vertellersperspectief of tekstinterferentie. Uit de resultaten is gebleken dat tekstinterferentie in 2012 niet vaker voorkomt dan in de periode 1950. Hypothese 1 hiermee is verworpen. Er kan daarom op basis van dit onderzoek niet geconcludeerd worden dat teksten literairder zijn geworden door middel van tekstinterferentie.

Om hypothese 2 te toetsen is de gemiddelde *Erzähldistanz* van alle drie perspectieven bestudeerd. Om de *Erzähldistanz* bij vertellersperspectief te berekenen, zijn het aantal taalkundige kenmerken binnen de zin opgeteld bij 5. Het resultaat van dit onderzoek is dat de *Erzähldistanz* kleiner is in 2012 ten opzichte van de periode 1950. Dit betekent dat de afstand tussen de schrijver en het nieuws waarover hij schrijft, kleiner is geworden. Hypothese 2 kan dus onderbouwd worden. Dit is een teken van informalisering. Hierbij moet wel genoteerd worden dat deze afstand niet kleiner is geworden bij de rubriek 'Buitenlands nieuws'. Het toevoegen van de tweede rubriek 'Binnenlands nieuws' is dus heel betekenisvol geweest.

Omdat tekstinterferentie minder voorkomt, kan niet geconcludeerd worden dat de *Erzähldistanz* door tekstinterferentie kleiner is geworden. Uit de resultaten blijkt dat er een significante toename is van personageperspectieven. Omdat personageperspectieven de kleinst mogelijke *Erzähldistanz*

hebben, kan een toename hiervan resulteren in een kleinere *Erzähldistanz*. Ook kan het zijn dat er minder taalkundige kenmerken aan vertellersperspectief toebedeeld worden. Op deze manier wordt de *Erzähldistanz* niet groter. Uit de resultaten is op te maken dat vertellersperspectief alleen een kleine toename van emotieve woorden kent. Dit kan verklaren waarom de *Erzähldistanz*, ondanks de afname van tekstinterferentie, toch kleiner is geworden.

Concluderend kan er gezegd worden dat journalistieke teksten niet literairder zijn geworden door middel van tekstinterferentie. Echter, de *Erzähldistanz* is kleiner, maar de oorzaak hiervan ligt bij de vertellers- en personageperspectieven. Deze perspectieven zijn geen voorbeelden van literaire verschijnselen, waardoor er niet geconcludeerd kan worden dat journalistieke teksten door een verkleining van de *Erzähldistanz* literairder zijn geworden.

6. Discussie

In dit onderzoek moet plaatsgemaakt worden voor een aantal kanttekeningen. Het corpus in dit onderzoek bestaat uit drie dagbladen die een vrij traditionele reputatie hebben. Daarom is het mogelijk dat er minder sprake is van informalisering, doordat journalisten zich meer houden aan alleen het feitelijke nieuws en zich minder mengen in de wereld van een bron of personage. Ook is dit onderzoek beperkt tot twee verschillende rubrieken. Dat er verschil is tussen de rubrieken, is duidelijk geworden bij de resultaten van de *Erzähldistanz*. Daarnaast is het corpus van de rubriek 'Binnenlands nieuws' kleiner, omdat die veel later toegevoegd werd. Om te kunnen generaliseren, zouden er meerdere rubrieken toegevoegd moeten worden.

De corpusanalyse is gedaan door zeven personen. De analyse is daarbij onafhankelijk uitgevoerd. Hoewel er in de proefanalyse veel gerepeteerd en overlegd is, kan er een verschil in interpretatie zijn. Het is namelijk niet altijd eenvoudig het verschil tussen vertellersperspectief en tekstinterferentie aan te duiden, wat kan zorgen voor verschillende oordelen van de analisten. Daarnaast is de *Erzähldistanz* bij tekstinterferentie intuïtief bepaald. Intuïtie is afhankelijk van de specifieke persoon. Daarom zou het oordeel van de ene analist anders kunnen zijn dan die van een andere analist. Wel is, om deze kwestie zoveel mogelijk te ondervangen, een verdeling gemaakt waarbij elke analist artikelen uit alle kranten, rubrieken en perioden heeft geanalyseerd.

De resultaten in dit onderzoek zijn gebaseerd op artikelen uit twee perioden: 1950 en 2012. In paragraaf 2.1 is duidelijk geworden dat de journalistiek in deze zestig jaar veel veranderingen heeft doorgemaakt. Bijvoorbeeld de literaire popart in de jaren zeventig, waarbij journalistiek en literatuur plots sterk vermengd werden. Het is mogelijk dat er toentertijd veel sprake was van literaire elementen in journalistieke teksten, maar dat het inmiddels minder wordt toegepast. Het is daarom interessant om artikelen uit een of twee tussenliggende perioden toe te voegen, bijvoorbeeld uit 1980. Er kan dan bestudeerd worden of sprake is van een lineaire ontwikkeling of dat er toen wel meer sprake was van tekstinterferentie ten opzichte van 1950 en nu.

Als een krant uit 1950 naast een krant uit 2012 wordt gelegd, is in één opslag duidelijk verschil te zien. In dit onderzoek blijkt dat de verschillen minimaal zijn. Dit roept vragen op als: is de juiste empirische methode toegepast? Is er te specifiek ingezoomd op zinsniveau terwijl de verschillen liggen op andere vlakken? Ook dit is interessant voor vervolgonderzoek. Er zou op een andere manier gekeken kunnen worden naar de verschillen tussen 1950 en 2012, bijvoorbeeld door de inhoud van de artikelen te bestuderen of de lay-out van de kranten. Daarnaast heeft dit onderzoek zich niet gericht op het 'gevoel' bij de *Erzähldistanz*: heeft de journalist inderdaad het idee dat hij door middel van de taalkundige kenmerken verder of juist dicht bij het nieuwsbericht komt? Wellicht kan het

ene kenmerk deze afstand veel sterker vergroten of verkleinen dan het andere kenmerk, terwijl in dit onderzoek alle kenmerken gelijkwaardig zijn geanalyseerd. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid dat de afstand nu als groot is bepaald, terwijl voor de journalist zelf deze afstand niet groot is.

Literatuur

Bal, M. (1990). *De theorie van vertellen en verhalen; inleiding van de narratologie*. Vijfde, geheel herziene druk. Muiderberg: Coutinho.

Boven, E. Van, & Dorleijn, G. (1999). *Litteraire mechaniek. Inleiding tot de analyse en verhalen van gedichtend en verhalen*. Bussum: Coutinho.

Fairclough, N. (1994). Conversationalization of public discourse and the authority of the consumer. In: R. Keat, N. Whitely & N. Abercrombie (Eds.) (1994) *The authority of the consumer(pp)*. London & New York: Routledge, 253-268.

Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis*. London: Longman.

Lok, A. (2009). Recht van spreken. Perspectief in veertien journalistieke teksten uit een juridische context uit 1950 en 2002. Scriptie Master Journalistiek, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.

Piers, C. (2009). Betrokkenheid in Journalistieke Teksten: Een vergelijking tussen artikelen van toen en nu. Masterthesis Journalistiek, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.

Raad voor maatschappelijke Ontwikkeling. [RMO] (2003). *Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Ruiter, F., & Smulders, W. (1996). *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*. Amsterdam: De Arbeiderpers.

Steen, G. (2003). Conversationalization in discourse: Stylistic changes in editorials of *The Times* between 1950 and 2000. In: L. Lagerwerf, W. Spooren & L. Degand (Eds.) (2003). *Determination of information and tenor in texts: Multidisciplinary approaches to discourse*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek; Münster: Nodus Publikationen.

Vis, K. (2011). *Subjectivity in news discourse: A corpus linguistic analysis of informalization*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.

Voort, C. Van der. (1991). De analyse van verhalend proza. In: P. Zeeman. (1991). *Literatuur en context. Een inleiding in de literatuurwetenschap*. Nijmegen: Sun.